

“De kern van
het bankvak
is onzekerheid”

VOORBIJ HET COMFORT VAN HET SNELLE KIJKEN

De kracht van kunst

Misschien is het engagement dat eruit spreekt wel het meest kenmerkende van de kunst die bij Rabobank hangt en staat. Vooral door de werken die voorbij het comfort van het snelle kijken gaan. Wiebe Draijer en Verily Klaassen over de relevantie van kunst in tijden van onbehagen. “Het meest waardevolle vind ik de vraagtekens die bepaalde werken oproepen.”

DOOR WILLEMEN VELDMAN-MARSMAN

Verily Klaassen, hoofd Kunstzaken

Wiebe Draijer, CEO Rabobank en Voorzitter Kunstcommissie

De kunstcollectie van de Rabobank gaat over de mens. Zelfs de werken waarin geen mens te zien is. Ook deze vertellen over *la condition humaine* en alles wat daarbij hoort. Mooi, ontroerend, kwetsbaar, verwonderlijk, schurend en soms ronduit afschrikwekkend en bijna ondraaglijk. Een moderne, eigentijdse collectie die wordt gekenmerkt door kritische scherpte en inhoudelijke diepte, zo staat te lezen op de website van VBCN, de Vereniging Bedrijfscollecties Nederland.

In de vijfendertig jaar dat Rabobank serieus kunst verzamelt is gekozen voor werken die nadrukkelijk iets vertellen over de ontwikkelingen in het hier en nu. Hoofd Kunstzaken Verily Klaassen: “Wij bouwen aan een collectie die ertoe doet, waarbij elk werk afzonderlijk waardevol is, maar waarin ook de totale collectie vertelt wat wij belangrijk vinden in de tijd waarin we leven.” “Het opbouwen van een kunstcollectie zoals die van Rabobank is een experiment”, zegt CEO Wiebe Draijer, tevens voorzitter van de Kunstcommissie.

Volgens eigen zeggen, “op kunstgebied een novice.” Dat neemt niet weg dat hij jarenlang lid was van de Raad van Toezicht van het Kröller-Müller Museum en voorzitter van de Raad van Toezicht was van het NEMO Science Museum. Het voorzitterschap van de Kunstcommissie vindt hij een genot, “omdat ik daar kan luisteren en kijken, zonder zelf sturing te hoeven geven aan mogelijke antwoorden.”

Voor het geoefende oog is de kunstcollectie van Rabobank een eldorado. Er valt veel te zien en te ontdekken voor wie graag kunst kijkt. Meer dan tweeduizend werken van toonaangevende kunstenaars, waarin drie verhaallijnen met elkaar worden verbonden: de mens, de maatschappij en het idee. Draijer: “Kunst in deze tijd is wat de barometer is voor de zeeman. Je kijkt naar een instrument dat iets aangeeft wat buiten gebeurt en dat vastlegt en objectiveert.” Klaassen: “Rabobank is een samenleving, waarin zich alles afspiegelt wat buiten de deur gebeurt. Daarbij kun je denken aan de mooie en lelijke kanten van het leven. Dat alles proberen wij in de

collectie te laten zien vanuit de gedachte dat we ons allemaal moeten zien te verhouden tot wat er in de wereld om ons heen en met onszelf gebeurt.” Draijer: “Ik voel een overtuiging dat kunst iets toevoegt in het leven en onze rol in de maatschappij. Daarmee zat ik te kijken naar De Schreeuw van Edvard Munch uit 1893. Wat ik niet wist is dat dit gezien kan worden als een angstkreet over de ontwikkeling van het klimaat en het milieu.”

Experiment

Een paar jaar geleden alweer introduceerde Rabobank het Rabo Art Lab en de Artist in residence. Kunstenaars op de werkvloer. Dit experiment is te zien als een vrije ruimte waarin kunstenaars als Lucas De Man, Carlijn Kingma, Arne Hendriks, Daan Roosegaarde en nu Koert van Mensvoort, maar ook de dichter Willem Smit en de econoom en schrijver Marcel Canoy voor kortere of langere tijd onderzoeken hoe de ontwikkelingen in de samenleving zich weerspiegelen binnen én buiten de bank. Canoy schreef het boek ‘De bank van goede bedoelingen’. Willem Smit is de dichter des banks. Met zijn poëzie reikt hij een andere taal aan, voorbij het bancaire jargon, terugvoerend naar waar het werkelijk om draait in het leven.

Draijer: “In het Rabo Art Lab komt tot uiting in woord en beeld wat er in het hier en nu gaande is. Soms is dat een verrassing, zoals in het boek van Canoy.” Canoy kreeg van de bank alle ruimte om waar te nemen wat hij zag en dat op te schrijven. Arne Hendriks onderzocht bij de bank met zijn project *The Incredible Shrinking Man* de

“**Ik voel een overtuiging dat kunst iets toevoegt**”

Charlotte Schleiffert, *Changing History* - 2012. Deze tekening is gemaakt in Parijs, waar zwervers en vluchtelingen nog steeds op straat leven. (Met dank aan Galerie Akinci)

mogelijkheden van krimp. Carlijn Kingma, cartograaf van denkwerelden, brengt het geldsysteem in kaart. Daan Roosegaarde realiseerde een feeëriek lichtkunstwerk dat bijdraagt aan een duurzame landbouw. Koert van Mensvoort onderzoekt de relatie mens-technologie.

Voor een proces- en projectmatig gestuurde organisatie waarvan de voortbrengselen ver af staan van de schone en beeldende kunsten en het gros van de medewerkers vooral is gefocust op andere zaken dan kunst, een opmerkelijk initiatief. Klaassen: “De kracht van deze interventies is dat we niet precies weten wat het oplevert en dat het proces minstens zo interessant is als het eindresultaat.” Iets waaraan medewerkers en managers

behoorlijk hebben moeten wennen. Vooral door het grote verschil tussen de zekerheden waarmee het werken bij Rabobank is omgeven en de ongewisse uitkomsten van deze experimenten. Draijer: “Het meest waardevolle vind ik de vraagtekens die bepaalde werken oproepen.”

Onzekerheid

Klaassen: “Wij laten zien dat je ook binnen Rabobank zomaar aan iets kunt beginnen zonder dat je weet wat het oplevert en zonder dat daar vooraf KPI's (key performance indicatoren) over zijn afgesproken.” Draijer: “De kern van het bankvak is niet de zekerheid, maar de onzekerheid. Kijk maar eens naar het goedkeuringsproces. De essentie daarvan is het maken van

Marlene Dumas, *Dead Man* - 1988. Dit werk is geïnspireerd op de foto van een jonge Palestijn, gedood tijdens een poging een vliegtuig te kapen.

een goede inschatting van onderliggende onzekerheden.” Kunst ziet hij als een waardevolle toevoeging aan het realiteitsbesef van medewerkers. “Het maken van een kunstwerk en nadenken over wat je nou precies ziet als het werk af is, voltrekt zich volgens patronen die ik niet helemaal doorgrond. De Schreeuw dateert uit 1893, ik heb het schilderij vaak voorbij zien komen, en nu pas lees ik de betekenis.” Vertaald naar de realiteit van vandaag op de werkvloer van Rabobank: De Schreeuw – stokoud werk uit het tijdperk van de diligence – komt verrassend dichtbij de grootste vraagstukken van deze tijd. Waarmee het perspectief van Munch vandaag de dag nog altijd relevant is.

Achterliggende gedachte bij het opbouwen van de kunstcollectie is het laten zien van meerdere perspectieven op de werkelijkheid. “Als we daarvoor openstaan dan is wat we doen beter dan wanneer we afgaan op een eendimensionale projectie van de werkelijkheid”, zegt Draijer. In de praktijk van alledag is dat bepaald geen gelopen race. Want hoe ontsluit je een kunstcollectie zo dat de mensen op de werkvloer er in hun werkpraktijk iets mee kunnen? Klaassen: “We vertellen waar de

“Dat gesprek komt niet vanzelfsprekend op gang”

kunstwerken over gaan, laten zien wat de samenhang is en wat het werk zegt over de tijdgeest. Dat gebeurt op allerlei momenten en plekken. We organiseren rondleidingen en we ontwikkelen nu een talkshow met Janine Vos over het voeren van ongemakkelijke gesprekken.” Daarbij wordt gebruik gemaakt van werken uit de kunstcollectie van Rabobank. Vos is in de groepsdirectie verantwoordelijk voor human resources.

Lelijk

Toch is het de vraag of en hoe dit beklift en of medewerkers er überhaupt zin in hebben om in gesprek te gaan over een kunstwerk, ook al wordt dat van alle kan-

ten gestimuleerd. Volgens Klaassen is dat een zoektocht, Draijer vindt het een worsteling. Klaassen: “We hebben vrij veel conceptueel werk waarbij vooral het idee achter het werk telt. Daar vertellen we over maar lang niet iedereen begrijpt dat. We zijn daar nog zoekend in.” Draijer: “Het is lastig om de kunstcollectie op de werkvloer de rol te geven waarover wij hier zo gloedvol betogen.” Daar zijn verschillende oorzaken voor. Met de introductie van nieuwe werkvormen als agile en scrum is muurruimte nodig om vellen papier op te hangen met daarop felgekleurde post-its. Toch iets anders dan een geëngageerd kunstwerk waarover je diep moet nadenken om het te doorgronden. Ook de vluchtigheid van het bestaan zorgt ervoor dat mensen zich in hoog tempo door het pand spoeden, zonder naar de kunst die er staat en hangt te kijken, laat staan dat ze er een gesprek over voeren. “Daarom is de hal de mooiste plek in het pand”, aldus Draijer. “Want aan het kunstwerk dat daar staat valt niet te ontkomen omdat je er fysiek omheen moet. Dat dwingt om te kijken en jezelf af te vragen waarom juist dat werk daar staat.” Doorgaans betreft het opvallende eyecatchers van monumentaal formaat. Zoals *Seht der Mensch*, *the shooting lesson* van Folkert de Jong, nu te zien in Depot Boijmans en de 5.16 meter hoge versie van de *Tankman* en *Lady Liberty* van Fernando Sanchez Castillo.

Het ongeoefende oog kijkt op een heel andere manier naar de collectie dan de liefhebbers van kunst en hanteert soms ook andere maatstaven. Ook bij Rabobank is zo nu en dan een kunstwerk onderwerp van heftige discussies. Klaassen: “Ik vind dat soms lastig, omdat de kritiek zich op de kunst richt, en ik kunst zie als een vrije plek waar het speelveld voor iedereen gelijk is en waar je alles over de kunst kunt zeggen. In mijn ogen is juist het schurende, lastige en ingewikkelde van een kunstwerk een goede aanleiding voor een gesprek. Maar ik zie ook dat dit niet van-

zelfsprekend op gang komt en dat het met horten en stoten gaat.” Draijer: “Er is wel eens gevraagd om een werk weg te halen, maar dat doen we niet omdat wij vinden dat de werken die wij hebben aangekocht ergens voor staan. Ook als het mensen niet bevalt zullen we dat toch tonen.” De paar keer dat dit is voorgekomen, levert volgens Draijer weliswaar lastige maar ook waardevolle cases op. “Bij discussies over kunst spelen persoonlijke voorkeuren een grote rol. Dan doet het ertoe hoe we daarover het debat voeren. Ook ik vind sommige

kunstwerken ronduit lelijk. Voor de besluitvorming is dat onbelangrijk. Mijn taak als voorzitter van de Kunstcommissie is te zorgen voor een zuivere besluitvorming waarin de verschillende afwegingen een plaats krijgen.”

Vox Populi

Mensen moeten soms wennen aan een kunstwerk. Dat vergt tijd. En soms wennen ze er nooit aan. En toch is de kunstcollectie van de bank het alleszins waard om er tijd en energie in te steken, zeggen

Draijer en Klaassen. Klaassen: “Twee weken geleden zag ik op LinkedIn een bericht van een oud-collega die schrijft over de situatie in Singapore en het beeld van de Tankman. Dat maakte ongelooflijk veel reacties los binnen de bank.” Het geeft volgens haar aan hoe een kunstwerk dat misschien ter plekke niet eens zo goed wordt gezien en begrepen, jaren later ineens kan oppoppen als – in dit geval – een icoon van vrijheid dat de dualiteit toont tussen macht en kwetsbaarheid, vertrouwen en machtsmisbruik en beschaving en barbarisme. Zonder dat daar allerlei verklarende teksten aan toegevoegd hoeven te worden. Draijer: “Dit laat zien wat de kracht is van kunst. Ergens in de optelling van duizenden kleine momenten in het leven, heeft dit kunstwerk een slinger gegeven aan het denken.”

“Het echte kunstgenot is woordloos”, schreef Michel Didier jaren geleden in *De Groene*. Zijn punt: de kunst lijkt ten onder te gaan in een zee van verklarende teksten, breedsprakigheid, en ondoorgronde-lijk en mistig taalgebruik. Schrijven en praten over kunst is inderdaad ingewikkeld, leert ook de praktijk bij Rabobank. Verbeelding, de flow van het maken en wat er gebeurt als je naar een werk kijkt zijn ook nauwelijks in woorden te vatten. Misschien is dat wel de werkelijke kracht van de collectie en de afzonderlijke werken. Dat je ernaar kunt kijken en dat je het gewoon mooi of lelijk kunt vinden en alles er tussen in.

Draijer, gevraagd naar het kunstwerk in de collectie dat hem het meest raakt: “*Vox Populi Norway* van Fiona Tan. Niet omdat er een grote schreeuw van een boodschap uitkomt, maar omdat ik er elke keer in kan verdwijnen.” Klaassen heeft geen lievelingskunstwerk, of vooruit, toch één: een foto van Pieter Laurens Mol van het atelier van Michelangelo. ←

Fernando Sanchez Castillo, *Statue of Liberty* – 2019. In dit werk zoekt hij naar de balans tussen de verhalen en intenties uit verleden en het heden. Wat is vrijheid en menselijkheid ons waard?

Droomwerelden

Het werk op de cover intrigeert door de lijnen en de leegte, zonder perspectief en achtergrond. Een surreële droomwereld waarin de grenzen tussen mens en natuur zijn vervaagd. Daarmee creëert kunstenaar Juul Kraijer tijdloze klassieke schoonheid met een verontrustend randje. Ze maakte dit werk zonder titel in 2005.

